

3. Вергасов В.М. Активизация познавательной деятельности студентов в Высшей школе. – Изд. Второе, Киев: Высшая школа, 1985
4. Вієвська М., Красовська Л. Концептуальні аспекти формування сучасного спеціаліста. – К.: Вища школа, 2002
5. Витлин Ж.Л. Эволюция методов обучения иностранным языкам в XX веке. // Иностран. языки в школе. – 2001. – №2 – 26 с.
6. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения/ В.В.Давыдов. – М.: Интор, 1996 – 544с.
7. Колин К. Информационная глобализация общества и гуманитарная революция./ К.Колин// Alma mater. – 2002.- №8
8. Колшанский Г.В. Лингвокоммуникативные аспекты речевого общения // ИЯШ.- 1985. – № 1-24-27с.
9. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность . – М.,1975
- 10.Махмутов М.И. Организация проблемного обучения. – М.: Педагогика, 1977
11. Яворська С. Методичні пошуки і знахідки на початку ХХ століття. – К.: Вища школа, 2004

УДК 81'271

Шилінська І.Ф.
(Тернопіль, Україна)

СЕМАСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ

У статті розглядається сутність семасіологічного підходу у дослідженні культури професійного мовлення як чинника смислового порозуміння майбутніх фахівців економічного профілю у процесі професійного спілкування.

Ключові слова: семасіологічний підхід, мова і культура, комунікація, породження і сприйняття мовлення.

В статье рассматривается сущность семасиологического подхода к изучению культуры профессиональной речи как фактора достижения смыслового понимания будущих специалистов экономического профиля в процессе профессиональной коммуникации.

Ключевые слова: семасиологический подход, язык и культура, коммуникация, порождение и восприятие речи.

The article deals with the problem of semasiological approach to the study of professional speech culture as the factor of achieving sense comprehension by the future specialists in Economics in the process of professional communication.

Key words: semasiological approach, language and culture, language production and perception.

Становлення людини, розвиток її світогляду відбувається не лише у контексті культури діяльності, а й культури думки та мови. Як зазначав О.Потебня, «мовна індивідуальність виділяє людину як особистість і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства» [1: 98]. Людина проявляє себе в мові у всіх сферах свого життя – психологічного, соціального, індивідуального, навчального, професійного та ін., а мова відповідно впливає на її свідомість і культуру, акумулюючи в собі людський досвід. Чим вищий рівень розвитку людини, чим вищий рівень її загальної культури, тим розвиненішою є її мова, тим вищий рівень культури мовлення, який є основою самореалізації, інтелектуально-духовного і фахового зростання.

Сьогодні, в умовах впровадження інформаційних технологій у всі сфери економіки країни, вибухового росту інформації, використання всесвітньої мережі Інтернет для сучасного фахівця, зокрема економічного профілю, необхідним є вміння ретельно здійснювати інформаційний відбір з погляду не лише фахового вдосконалення, а й особистісного становлення. Успіх цього селекційного процесу, у свою чергу, залежить від сформованої здатності особи до розуміння і трансляції сутнісного смислу інформації як тексту культури, тобто системи знаків і символів. Очевидність цієї тези переконливо доведена історією функціонування комунікації в освоєнні категоріальної матриці культури як способу самореалізації особистості. Сказаним зумовлена перспектива дослідження можливостей удосконалення в контексті психолінгвістичної проблематики існування мови «в людині» і людини «в мові». Зокрема, *метою* цієї статті постане визначення змісту семасіологічного підходу як чинника ефективного порозуміння фахівців економічного профілю у процесі професійного спілкування.

Сутність людини нерозривно пов'язана із сутністю мови. Згідно з твердженням В. фон Гумбольдта: мова – «не лише зовнішній засіб спілкування людей у суспільстві, а й закладена в природі самих людей і необхідна для розвитку їх духовних сил і формування світогляду... Мова є одним із тих явищ, які стимулюють загальнолюдську духовну силу до постійної діяльності» [2: 168]. Оскільки мова – це жива діяльність людського духу, вона є єдиною енергією народу, яка лежить в основі усіх видів людської діяльності і є тією силою, яка робить людину людиною, стверджував В. фон Гумбольдт [2: 68]. У концепції В.фон Гумбольдта мова є невіддільною від культури. Вона пов'язана з духовним розвитком людства і відображає розвиток культури кожного народу. Саме у мові відбуваються процеси інтерпретації людиною світу. Слово є не просто відображенням предмета, а його осмисленням, стверджував німецький мислитель.

Сьогодні успішність вирішення професійних проблем майбутніми економістами в умовах сутнісної (ментальної) розмежованості членів професійної спільноти, залежить, передусім, від їх здатності порозумітися з іншими членами професійної спільноти. Ефективність такого порозуміння може забезпечити, по-перше, особистісно-професійний розвиток майбутнього фахівця економічного профілю, оскільки особистість є доцентровою силою людського «Я», силою возз'єднання, інтеграції і гармонії. По-друге, чинником такого порозуміння є вербально-смисловий, який передбачає вибір фахівцем адекватних ситуативним умовам комунікації лексичних одиниць та їх ціннісне осмислення.

Семасіологічний (від грец. *semasla* – значення, смисл і *logos* – слово, вчення) підхід до розгляду мовних явищ висвітлюється у працях багатьох учених починаючи з XIX ст.

(І. Бодуэн де Куртене, В. Виноградов, М. Покровський, Ч. Пірс, Ф. де Соссюр, Ф. Фортунатов та ін.) і передбачає вивчення лексико-семантичного рівня мови у напрямку від слова до його смислового значення. Як зазначає О. Селіванова «...семасіологія висуває на перший план адресата, який сприймає мовну форму та співвідносить її з позамовним змістом» [3: 429].

Мовленнєва комунікація (у тому числі й професійна) здійснюється завдяки процесам породження, сприйняття та розуміння мовлення учасниками спілкування. Результатом процесу породження мовлення є створення студентами висловлювань (текстів), результатом процесу сприйняття та розуміння – їх адекватна інтерпретація партнером комунікації. Але комунікація не завжди завершується розумінням – адресант не завжди може донести зміст свого повідомлення до адресата, який, у свою чергу, не може адекватно інтерпретувати отриману смислову інформацію. У зв'язку з цим, семіосоціопсихологічна парадигма (ССП) (Т. Дрідзе) розглядає комунікацію з одного боку як універсальний соціокультурний механізм, зорієнтований на взаємодію соціальних суб'єктів, на відтворення і динаміку соціокультурних норм і зразків цієї взаємодії [4: 12], з іншого боку, як обмін діями породження та інтерпретації текстів, тобто як текстову діяльність, у результаті якої з'ясовується, здатні чи нездатні люди зрозуміти одне одного [4: 42]. Текст у ССП розглядається як ієрархічно організована структура комунікативно-пізнавальних програм, яка об'єднана спільною комунікативною інтенцією партнерів спілкування [4: 72], а текстова діяльність як «механізм соціокультурної комунікації». У тексті основна увага зосереджується не на тому «про що?», «що?» і «як?», а на тому «чому?», «заради чого?» цей текст створюється.

Як зазначає російський психолог Т. Дрідзе, непорозуміння у процесі комунікації виникають тому, що не завжди спрацьовує механізм смислового контакту, який здатний забезпечити результативну взаємодію, тобто відбувається псевдокомунікація, під час якої не співпадають «фокуси» інтерпретації текстів, один з яких породжується, а інший інтерпретується суб'єктами комунікативної взаємодії [4: 42]. Словесний контакт можливий лише під час співпадання «словесних фокусів» обох текстів, коли відбувається адекватне тлумачення комунікативних змістів партнерами комунікативної взаємодії, коли виникає «ефект діалогу», взаємна ситуаційна ідентифікація партнерів комунікації. Під час псевдокомунікації взаємодія партнерів має поверхневий характер, що призводить до взаємного непорозуміння, оскільки не відбувається обмін інформацією.

Ось чому, на сучасному етапі розвитку лінгвістики спостерігається тенденція виведення цієї дисципліни на філософсько-культурологічний і психологічний рівні, що спонукає до розширення фахового лексикону (зокрема фахівців економічного профілю) завдяки введенню у нього не лише термінів, а й професіоналізмів і жаргонізмів, адекватних конкретній ситуації професійного спілкування на підставі лексиконо-аналітичного осмислення факту, події, явища і розвитку лінгвосоціотичного смаку студента.

У процесі реалізації професійної мовленнєвої діяльності фахівець використовує слова, які уже знаходяться в його лексиконі, стосовно до інших, нових об'єктів. Відбувається процес «актуального найменування» (Т. Ушакова), тобто серед багатьох слів мовець вибирає у своєму лексиконі саме те слово, яке буде адекватним для вираження його інтенції. Процес актуального найменування складається з двох компонентів: ментального

(психологічний зміст, що виникає у результаті певних операцій) та індивідуального лексикону людини [5: 22].

Отже, диференціально-семантичні ознаки елементів лексикону професійного мовлення фахівця виражають його емоційно-ціннісне ставлення і є посередниками між світом і мовою. Сміслові наповнення мовної картини світу студента, символічні моделі природних і соціальних об'єктів, норми і цінності мають прямий зв'язок зі структурами психіки і беруть початок в глибинах соціального життя, в практичній та професійній діяльності людей.

Реалізація повноти мовлення починається з символічної інтерпретації. Адже мовлення існує тільки там, де є дво- або тримірна семантична структура взаємовідношення значення та його матеріального носія (знака). «Знак – матеріальний, чуттєво сприйманий предмет, який виступає в процесі пізнання і спілкування в ролі замітника (представника) іншого предмета і використовується для одержання, зберігання, перетворення і передачі інформації» [6: 169]. Знак вказує на конкретне значення, яке позначається чи виражається за його допомогою.

З позицій семіотичного підходу, мова – це система знаків індивідуальної, колективної і мікроскопічної енграфії, що складає зміст людської свідомості і позасвідомого. Як знакова система мова постійно розвивається, удосконалюється, тобто має динамічний характер.

Розглядаючи психічну природу знака, який пов'язує не річ і її назву, а поняття й акустичний образ, Ф. де Сосюр вважав слово найповнішим утіленням сутності мовного знака [7: 66]. Слово – це єдність двох відмінних комбінаторних середовищ (на рівні фонетики і на рівні семантики), що свідчить про нерозривний зв'язок його форми. Крім значення, слово має смисл. Значення і смисл – не одне й теж [8: 154]. Значення слова – це відображення об'єктивної дійсності, це те, що виражається за допомогою знака. Смисл слова виникає в процесі індивідуальної мовленнєвої діяльності, в певний момент, у відповідних умовах спілкування. Як зазначає Л. Виготський, значення – це нерухомий, незмінний пункт, стійкий при всіх змінах смислу слова в різному контексті. Якщо з лексикону взяти окреме слово, воно має лише значення. Але це значення є не більш як потенція, що реалізовується в живому мовленні, є тільки каменем у будові смислу. Смисл слова – це сукупність усіх психологічних чинників, що виникають у нашій свідомості завдяки слову [9: 322 – 323].

У сучасному мовознавстві смисл слова розуміють як індивідуальне значення слова, виділене з об'єктивної системи його зв'язків у мовленні окремої людини, значення – як систему зв'язків, що стоять за словом і відбивають загальний людський досвід. Причому, значення слова може залишатися незмінним, а смисл слова завжди передбачає незавершеність і залежить від контексту, ситуації спілкування, енергетики. Таким чином, слово – це не лише двостороння одиниця, єдність двох відмінних комбінаторних середовищ (на рівні фонетики і на рівні семантики). Йому притаманні всі символічні функції. Саме тому кожне слово, яке вимовляє людина, містить у собі і передає певну енергетику, наповнюється відповідними смислами, оволодіваючи енергіями пізнаваного світу і того, хто пізнає.

Мовленнєва діяльність зумовлена міжособистісною мотивацією спілкування, отже її смисл визначається кінцевою метою означеного процесу – творення особистісних цінностей суб'єкта мовлення для взаємообміну в культурному середовищі. Значення слова у цьому ціннісно-смісловому взаємообміні залежить не лише від місця слова в лексико-семантичній

парадигмі, тобто від його парадигматичних відношень на основі спільності або протилежності значень слів, але й від можливостей слова поєднуватися з іншими словами, тобто від його синтагматичних відношень. Парадигматичні відношення визначають семантичну різницю між змістом лексичних одиниць. Синтагматичні лексичні зв'язки слів виступають основним засобом вираження їх внутрішнього смислового розмежування.

Отже, смисл слова в мовленні залежить від ціннісної позиції суб'єкта мовлення, від рівня його духовного і культурного розвитку. Таким чином, смислова організація висловлювання, яке продукується чи сприймається від його загального смислу до міжпонятійних зв'язків, є результатом процесу *осмислення*. Його чинником постає *механізм випереджувального відображення* мовної одиниці у вигляді *ймовірного прогнозування* (рецептивного) і її *синтетичного продукування* (усного і письмового). Випереджувальне моделювання слів (як у свідомості, так і на рівні позасвідомого) ґрунтується на тому, що всі слова, які зберігаються в індивідуальному лексиконі людини парадигматично та синтагматично пов'язані між собою. Якщо людина вимовляє певне слово, то вона ніби бере «зобов'язання» щодо висловлювання інших слів. Таким чином, поява усіх нових слів зумовлена уже в момент висловлювання людиною кожного попереднього слова у силу так званих особистісних смислових зобов'язань. Вони виникають на підставі того, що вербальні означення об'єктів і явищ навколишнього світу (зокрема енграм їх архетипів) набувають певного «забарвлення» для окремої людини у процесі пізнання, тобто несуть у собі її конкретний особистісний смисл [10: 168].

Поняття «особистісного смислу» упродовж довгого періоду часу було єдиним, яке використовувалося у наукових публікаціях для опису смислової реальності як в її об'єктивних, так і в суб'єктивних аспектах. Д. Леонтьєв розширив таке традиційне бачення смислу, проаналізувавши функціонування шести смислових структур смислової сфери особистості, їх взаємозв'язки та взаємопереходи у процесах смислоутворення та закономірності структурної організації [10]. Виокремлення суб'єктом основних смислових орієнтирів, які стають смислоутворювальною основою його життєдіяльності, здійснюється у результаті індивідуально-неповторних актів смислоутворення як результат взаємодії з навколишнім світом.

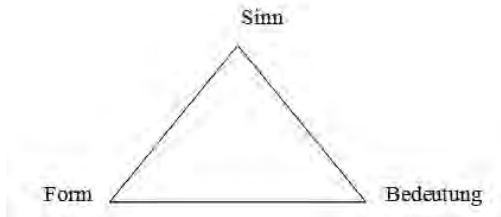
До психологічних механізмів словесного смислоутворення згідно з теорією Д. Леонтьєва відносять наступні: «замикання» вербальних значень пізнавальної предметності, індукцію смислу, ідентифікацію, інсайт, зіткнення смислів, визначення смислу [10: 133 – 138].

Сутність так званого *замикання* полягає у з'ясуванні життєвої важливості пропонуваного семантичного ряду предметності для суб'єкта. Смислова *індукція* цього семантичного ряду полягає в присвоєнні-узагальненні відповідного умозаключення (архетипу предметності). Смислова *ідентифікація* людини з семантичним узагальненням предметності означає сутність співбуття з ним. *Інсайт або просвітлення* передбачає раптове виявлення смислу рефлексованого семантичного ряду предметності та його суб'єктивну вербалізацію. *Зіткнення вербалізованих смислів* відбувається при зустрічі суб'єктивного смислу предметності людини з іншими смисловими світами. Результатом такої взаємодії смислових світів може бути перебудова або збагачення суб'єктивного смислового світу предметності.

Остаточна вербалізація сутнісного смислу передбачає адекватне лексиконо-аналітичне осмислення предметності на основі набутого лінгвосеміотичного смаку, який є свідченням здатності суб'єкта означувати (символізувати) мовні одиниці та поєднувати їх у тексти.

З позиції семасіології слово аналізується на основі його парадигматичних відношень і синтагматичних зв'язків та співвідноситься зі своїм денотатом – об'єктом позамовної дійсності. Схема даного процесу відтворена у семантичному трикутнику Г. Фреге (рис.1.), вершинами якого є: знак (form), денотат (Bedeutung) і концепт (Sinn) під яким розуміють з одного боку інформацію, що несе знак, а з іншого – знання про позначуване цим знаком [11: 190].

Рис. 1. Семантичний трикутник Г. Фреге

У цьому трикутнику демонструється залежність знака як від об'єктивно існуючої реальності (денотат – предмет, уявлення, подія тобто те, що інтерпретують), так і від суб'єктивних уявлень про цю реальність (концепт – десигнат, суб'єктивний смисл, те, що розуміє і уявляє суб'єкт). Тобто, знак, який втілює сутність означення вказує на значення через смисл, що є рухливішим ніж значення і знаходиться в основі неоднакового тлумачення різними людьми одного й того самого тексту.

Будь-яке висловлювання будується людиною відповідно до свого власного «Я», однак не завжди з адекватним розумінням його повноти (самопізнання). Студенти переносять у своє мовлення семантичні мисленнєві категорії, за допомогою яких вони самовизначаються і орієнтуються в реальній дійсності. Орієнтація майбутнього фахівця на своє «Я» (бажання, особистісні смисли, оцінки, ставлення), його самовизначення виражається в різноманітних семантичних відтінках, компонентах значення (смислах) мовних одиниць в конкретній ситуації мовлення. Таким чином, смислове наповнення мовної картини світу майбутніх фахівців економічного профілю, символічні об'єкти, норми і культурні цінності мають прямий зв'язок зі структурами психіки (як душевного простору) і беруть початок в глибинах духовної сутності, що визначає зміст практичної та професійної діяльності. Саме з моделюванням фахового лексикону здійснюється й моделювання самого фахівця як особистості, а також і його партнера комунікації на основі ідентифікації.

Отже, сьогодні в умовах єдиного інформаційного простору порозуміння у процесі комунікативної взаємодії між індивідуальностями фахівців можливо лише за умови досягнення ними цілі висловлювання, тобто пошуку смислу та ідентифікації мовних одиниць їх професійного мовлення на основі лексиконо-аналітичного мислення та лінгвосеміотичного смаку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Потебня А. А. Мысль и язык / А. А. Потебня. – К. : СИНТО, 1993. – 240 с.
2. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт ; [пер. с нем. и предисл. Г. В. Рамишвили]. – М.: Прогресс, 1984. – 400 с.
3. Селіванова Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
4. Дридзе Т. М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации: проблемы семиосоциопсихологии / Т. М. Дридзе ; [отв. ред. И. Т. Левыкин]. – М. : Наука, 1984. – 268 с.
5. Ушакова Т. Н. Психолінгвістика : учеб. [для вузов] / под ред. Т.Н.Ушаковой. – М. : ПЕРСЭ, 2006. – 416 с.
6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. / М. П. Кочерган. – [3 -тє вид.]. – К. : Академія, 2008. – 464 с.
7. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / Фердинанд де Соссюр. – Екатеринбург : Изд-во Уральского ун-та, 1999. – 432 с.
8. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 344 с.
9. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – [5-е изд., испр.]. – М.: Лабиринт, 1999. – 352 с.
10. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, структура и динамика смысловой реальности / Д. А. Леонтьев. – [2-е испр. изд.]. – М. : Смысл, 2003. – 487 с.
11. Фреге Г. Смысл и денотат / Г. Фреге // Семиотика и информатика. – 1977.– Вып. 8. – С. 181 – 210.

УДК 371. 315:811.111

Solodayeva T.O.
(Mykolayiv, Ukraine)

DEVELOPING SENSORY AWARENESS THROUGH CREATIVE WRITING

“Creativity is ... seeing something that doesn't exist already.
You need to find out how you can bring it into being.”
Michelle Shea

У статті обґрунтовано важливість удосконалення палітри сенсорності у процесі навчання креативного письма.

Ключові слова: креативність, сенсорність, усвідомлення.

В статті обґрунтовано важливість удосконалення палітри сенсорності в процесі навчання креативного письма.

© Solodayeva T.O., 2013